

"טרב נבד" ו"נחש צפע"

האם הקורונה זרזה את פתיחת עונת הנחשים ויציאתם ממחילותיהם אל הסביבה הריקה יחסית מבני האדם? והאם היציאה מהסגר של המוני מטיילים המסתערים על הטבע תאיים על הזוחלים החמקמקים ותגביר את תוקפנותם? בעקבות העלייה הדרסטית במקרי ההכשה שהגיעו בחודשיים האחרונים ל-44, בתוכם בחור הישיבה הנאבק על חייו, מספר ד"ר בעז שחם מנהל אוסף הזוחלים והדו-חיים באוניברסיטה העברית על הדיסאינפורמציה הרבה אודות נחשים, שעדיין אחרי עשרות שנות מחקר רב בהם הנסתר על הגלוי ■ יושף ראש ■

ר. גיל

האם הקורונה הוציאה את הנחשים מוקדם יותר אל הטבע ועימם יחד את ההכשות? השאלה הזו, שהועלתה בכתבה שהבאנו על עולם החי שהתקרב בשעת הסגר למקומות היישוב ולאזורים בהם רגלו לא דרכה כאשר יצורי האנוש מלאו אותם, עולה שוב בימים אלו בעקבות מקרי ההכשה ששברו השנה שיאים וההיתקלויות הרבות עם הנחשים לאורך השבועות האחרונים.

43 מקרי הכשה בתוך 8 שבועות

בחודשיים האחרונים הוכשו 44 בני אדם, 39 מהם במצב קל, 3 במצב בינוני ו-2 באורח קשה. אחד הם בחור ישיבה הנאבק על חייו בעקבות ההכשה, שהפתיעה אותו בנחל צאלים בדרום והובילה להתעלפות פתאומית ולאובדן ההכרה בלא שמישהו הבחין בנחש כלל, ותפילות רבות נערכות לשלומו (נא העתירו עבור: מנחם מנדל בן לאה לרפואה שלמה). מדובר בעלייה דרסטית של למעלה מ-90% בהיקף ההכשות לעומת התקופה המקבילה אשתקד בה אירעו 23 הכשות. רוב המוכשים, 39%, היו מתחת לגיל 18 בתוכם 4 פעוטות. עיקר ההכשות אירעו במרכז הארץ ובאזור השרון (21 מקרים) ובאזור הצפון (19 מקרים).

בפיר המעלית, בתוך המנוע ומתחת לכרית בגינה

במרבית המפגשים הפתיעו הנחשים, שהסתתרו בקרבת מקום המגורים. כך היה עם הנחש הארסי שהפתיע את בן ה-73 והכיש אותו קשות בחצר ביתו, עם נחש הצפע שנלכד בפיר מעלית בבניין מגורים באשדוד, עם נחש הצפע הגדול שנלכד במקלט של בניין בשכונת כרמליה בחיפה ועם נחש צפע גדול שנלכד ב-1.30 כלילה בשיחים צמוד לבית ספר באשדוד. בימים האחרונים הגיעה גם פתח תקווה לכותרות בעקבות לכידות נחשים במקומות רבים. אחד מנחשי הצפע נלכד כשהוא מסתתר תחת מכסה המנוע והשני, צפע ענקי ומסוכן במיוחד, נלכד בשעות החשיכה תחת כרית הספה בגינה בשכונת סירקין.

האם באמת הקורונה שנתה סדרי נחשים? ד"ר בעז שחם מנהל אוסף הזוחלים והדו חיים, אוספי הטבע הלאומיים באוניברסיטה העברית בירושלים המתעסק בנושא מעל 3 עשורים ובאופן רשמי כ-24 שנים, מתוכם מנהל בפועל של אוסף הזוחלים מעל 15 שנים, מכנה את הידיעות הללו פייקים אויליים לחלוטין המעידים על חוסר התמצאות בעולמם של הזוחלים.

"הגיעו אלי הודעות מכמה כיוונים, ודיברו על כך שהשנה בעקבות הסגר הסיכוי לפגוש נחשים גדול מתמיד, כי הם מרגישים בטוחים מבני האדם. ההודעות שהופצו בבתקשורת המקוונת ונוסחו, כמו תמיד, כשרות לציבור עם כביכול אסמכתא מדעית, מאפיינות את סגנון המסרים שאנחנו פוגשים מדי שנה. כדוגמת ההודעות בשנה שעברה, שהזהירו בימי שרב את האנשים שהשאי-רו בחצר ברו מטטף או כלי עם מים מפני נחשים צמאים במיוחד שיגיעו לשותות מהם. אלו הבלים חסרי יסוד, שאינם אמורים לשנות לנחשים מתכונותיהם, כי הם לא באמת מתעניינים במה שבני האדם עושים או לא עושים. בין כך ובין כך מדובר ביצורים שמטבע בריאתם הם יחסית ביישנים, לא מגלים עצמם ומתנהלים במחשכים בתוך הסכך. אצל חלקם הפעילות העיקרית היא כלילה ולכן רוב מי שפוגש אותם הם עובדי לילה, אנשי מילואים ומי שישן בשטח בקמפינג, או מי שכמוני מחפש אותם בכוונה תחילה. לכן רובנו

כלי הכשה ושיור ארס

השחור, שאינו קשור למשפחת הצפע, אך הארס שלו נחשב לאחד הקטלניים ביותר. מנגנון ההכשה של הצפעון מיוחד ומתעתע ופועל באמצעות שן ארס היוצאת הצידה. לכן אי אפשר כנהוג להחזיקו באזור הצוואר, כדי למנוע ממנו לנשוך, כי הוא מוציא את השן לתוך האגודל ומכיש הצידה במקום קדימה. חשוב לציין כי כל הנחשים הם חיות בר מוגנות ואסור להרוג אותם וגם לא ללכוד, אלא רק לאיש מקצוע בעל הסמכה ורישיון לכך. בסך הכל ידוע כי בממוצע יש בשנה בין מקרה מוות אחד לשניים מתוך 250 הכשות, ולכן החשש מהנחשים מנופח מלכתחילה."

היציאה ההמונית של אחרי הסגר שתיתפס כאיום ע"י הנחשים לא מגבירה את הסיכון להכשות?

"היא לא כ"כ מאיימת עליהם כמו שהיא חושפת אותנו לאפשרות של מפגש עימם. חכם עיניו בראשו ולכן בכל מקרה חייבים לשמור על ערנות. מומלץ לנעול נעליים סגורות וללבוש בגדים ארוכים כשיוצאים למרחב, בפרט במקומות שיש בהם סכך צמחיה ואבנים. אין להיאחז במקומות שיש בהם חללים, אין לסטות מהשבילים המסומנים והנקיים ואין לשלוח ידיים למקומות שעלולים להפתיע את הנחשים. מי שמחזיק במחסן או בחצר אחורית עליו לדאוג לנכש עשבים, שלא יהיו ערמות גרוטאות וגזזים ושרמת הניקיון תהיה מקסימאלית. ככל שנישמר יותר ונקיף על הכללים, כך נפחית את הסיכוי למפגשים מפתיעים העלולים להסתיים בהכשה."

"שיהיה להם מה לאכול ואיפה להסתתר. אזורים מרובי גרוטאות, ערמות גזזים וגיאנק, מחסנים מבולגנים עם חפצים המגובכים זה על זה מזמינים אותם. כי יש בהם גם מקום מחבוא וגם מזון לנחשים הגדולים יותר האוכלים עכברים, חולדות וציפורים כמו יונים ודרורים. באביב, שבו יש שפע מכרסמים וציפורים והטמפרטורות מתאימות, יש להם סיבה לצאת לשטח."

אחרי 35 שנות מחקר מה באמת התחדש לך על הזוחלים המטיילים חיתתם על בני האדם?

"ככל שאני חוקר אותם יותר, כך אני מגלה שרב הנסתר על הגלוי ולמרות שנדמה שכבר הכל ידוע יש אינסוף מה לחדש. גילינו, למשל, שיש לא מעט מינים מסתוריים בנחשים. היו גם מקרים שמצאתי נחשים גדולים בהרבה ממה שתואר עליהם בספרות, 63 ס"מ למשל במקום 53 ס"מ, וכל תצפית חדשה מעניקה עבורי מימד חדש. לגבי מספר הנחשים יש ויכוחים בין המומחים שנעים מ-42-40 ואפילו 43 מינים שונים, לאלו שאוהבים להגזים כמוני על רקע הניואנסים בין האוכלוסיות השונות."

"מבחינת הציבור קיימות עדיין דעות קדומות רבות לגבי נחשים המוגדרים בטעות כבעלי ידס קר', למרות שהדם שלהם לא באמת קר. ממחקר שעשיתי על נחשים ולטאות הפעילים בסביבה מדברית, טמפרטורת הגוף המועדפת על אלו הפעילים ביום בסביבה המדברית היא 39-40, מה שאצלנו נחשב לחריג ביותר. הם מגיעים אליה כאשר הם יוצאים לשמש, נצמדים לקרקע ולאבנים חמות ומעלים את הטמפרטורה, מה שמאפשר להם לשרוד ולשרייהם ולעצביהם לתפקד טוב יותר. רבים מהם פעילים בטמפרטורת גוף גבוהה מזו שלנו אך היא משתנה בין מין למין ובימי סגריר מעוננים, כשהטמפרטורה צונחת, הם יכולים להסתדר גם ב-19 ואפילו 14 מעלות. מי שבתחום יודע שהטמפרטורה של הנחשים מאד גמישה ומשתנה בהתאם לתנאים סביבם."

"לגבי המסוכנות, הנחת היסוד של כל נחש מסוכן לאדם נובעת מדעה קדומה. רוב הנחשים אינם ארסיים ולא מסוכנים לבני אדם ובארץ מתוך עשרות המינים רק 9 נחשבים ארסיים ומתוכם רק 3 יש להם קבלות שהם קטלניים לבנא"ד, מבחינת המידע החיים במדבר. בחבל הים תיכוני, מצפון הארסיים ועד גבול לבנון כולל רמת הגולן (קרי: באזור המרכז והצפון), המין היחיד המסוכן לאדם הוא הצפע המצוי, שיש המכנים אותו צפע ארצישראלי וסימן ההיכר שלו הוא הזיגוג החום על הגב. בכאר שבע דרומה האפעה הוא הכי מסוכן לבני אדם מבחינה סטטיסטית, ומופיעים שם גם הפתן השחור (השייך למשפחת הקובריה) והצפעון

ד"ר בעז שחם עם תלום קשקשים מצוי, נחש שאינו מסוכן לאדם כל עוד נזהרים. הנחש נלכד במסגרת פעילות מחקרית, בכפוף להיתר מאת רשות הטבע והגנים, ושוחזר מיידית בחזרה לטבע בתום מדידות וצילום

פחות נתקלים בהם, בלי כל קשר לקורונה. אז מדוע בכ"ז יש יותר הכשות?

"הקורונה לא העלתה את כמות הנחשים במרחב. היא רק שינתה את נקודת המבט שלנו וחשפה אותנו למתרחש בסביבה. בימי שגרה החצר הביתית של רוב האנשים העובדים היא בחזקת רכוש נטוש בעת היעדרותם מהבית ואילו המצב הנוכחי, שסגר אנשים בביתם חשף אותם למתרחש. יש להם יותר זמן להתבונן סביבם ויותר הזדמנויות להתקל בבעלי החיים. לכן חלק גדול מהשינוי שמדווחים עליו הוא שינוי בפרספקטיבה של המתבוננים, שמרוב שעמום ועודף פנאי מגלים פתאום את הטבע ומתבוננים מחלוץ ביתם לגינה ולחצר. אחרי הכל מדובר עכשיו באביב שהוא העונה הקלאסית של ההכשות, הנמשכת בקיץ ולפעמים בשנים חמות במיוחד היא גולשת עד הסתיו. כפי שהיה בשנה שעברה, כאשר עובדת קטיפ לימונים ליד הכנרת הוכשה בפרוור. או כאשר עבודות פיתוח ותשתיות מאלצות את הנחשים לצאת ממחבואם החוצה."

בני אדם, לדברייך, לא מעניינים את הנחשים, מה כן מעניין אותם?

ברגע המפגש

אם נרצה או לא, התגובה האוטומטית למראה נחש הזוחל במרחב הסביבתי שלנו היא שיתוק מוחלט. בסופו של דבר, מי שמסוגל להמשיך לקפוא על מקומו יכול רק לסייע לעצמו. שכן נחשים לא נטפלים לחפצים דוממים ומי שלא זז לא מוכש. היסטריה יכולה רק להזיק וצעקות לא מועילות כי הנחשים ממילא חרשים. אין להם אוזניים וזה לא עושה עליהם רושם או משפיע עליהם כלל. חשוב לא להיכנס ללחץ ומי שמסוגל ייקח שני צעדים אחורה וייסוג בזהירות, ללא תנועות פתאומיות, ומשם יתצפת ויעקוב אחריו כדי שיוכל לדווח על מקומו המדויק, תוך שהוא מזמין לוכד נחשים מוסמך. מי שמצויד במצלמה טוב יעשה אם יתעד את הנחש, שכן לפעמים מספיק לשלוח תמונה ללכוד שיקבע אם מדובר בנחש מסוכן. אם הנחש לא ארסי אפשר בהחלט לאפשר לו ללכת לדרכו.

במקרה של הכשה חשוב לא לבזבז זמן אלא לדאוג לפינוי מידי לבית החולים, תוך הקפדה על מינימום של טלטול הנפגע היכול לסכן את המערכות, כי הוא מזרז את התפשטות הארס. גם אם מרגישים טוב אין להיכנס לרכב ולנסוע, כי אי אפשר לצפות מתי תגיע התגובה ופתאום עלול להיות מסך שחור מול העיניים. רצוי לא לנסות להעניק טיפול לבד ובמקרה הצורך להוריד תכשיטים, בגלל ההתנפחות הצפויה. ויש גם פעולות שאסור לעשות: לא מוצצים את הארס, לא חותכים את מקום ההכשה, לא מניחים קרח, לא מבצעים חוסם עורקים או ורידים ולא נותנים לנפגע לשתות משקה אלכוהולי. הטיפול היחיד הוא באמצעות נסיון המנטרל את השפעות הארס ולכן פינוי מידי לטיפול רפואי הוא הדרך להצלת חיים.